

Zirai Kazançların Vergilendirilmesi ve Tarım İşletmeciliği Açısından Bir Değerlendirme

Araş. Gör. Seyit HAYRAN

Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü,
Ankara

Özet

Bu çalışmada zirai kazançların vergilenmesinde uygulanan stopaj usulü ve gerçek usul mer'î mevzuat ve tarım işletmeciliği açısından incelenmiş, uygulanan vergi politikalarının tarım politikaları ile uyumlu yürütülmesinin ve tarımda kayıt tutumunun önemi vurgulanarak bu amaçla uygulanabilecek bazı öneriler getirilmiştir. Ayrıca tarım kesimin vergilendirilmesinde uygulanan gerçek usul ve tevkifat usulünün tarım işletmeciliği açısından bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarım İşletmeciliği, Vergilendirme, Stopaj, Gerçek Usul.

1. GİRİŞ

Tarım sektörü, Türkiye'nin gayrisafi yurt içi hasılasında önemli bir yere sahip olması nedeniyle çok önemli bir vergi potansiyeli oluşturmaktadır. Ancak tarımın doğal şartlara diğer sektörlere göre daha fazla bağımlı oluşu, tarımsal gelirin hesaplanmasında yaşanan teknik zorluklar, tarımda yıldan yıla gelir dalgalanmalarının fazla oluşu, tarımın stratejik konumu gibi nedenlerden dolayı tarımın vergilendirilmesi, üzerinde hassas bir şekilde çalışılması gereken bir konudur. Ayrıca tarımdan alınan vergiler, kamu ihtiyaçlarının karşılanması yanında önemli birer de tarım politikası aracıdır. Tarımsal üretimin istenilen şekilde yönlendirilmesi ve işletmeler arası gelir dağılımının istenilen düzeye getirilmesinde, vergiler önemli birer politika aracı olarak görülmektedir. Tarımdan alınan vergiler içerisinde en önemli kısmı gelir vergisi oluşturmaktadır. Bu çalışmada zirai kazançların vergilendirilmesi mer'î mevzuat ve tarım ekonomisi bilimi açısından incelenmiştir.

1. ZİRAİ KAZANÇLARIN VERGİLENDİRİLMESİNDE UYGULANAN YÖNTEMLER

Türkiye’de zirai kazançlar Gelir Vergisi Kanunu’nda (GVK) yer alan hükümler çerçevesinde vergilendirilmektedir. GVK’ye göre Türkiye’de, tarımda gelir vergisi uygulamasında stopaj usulü temel vergileme usulü olarak belirlenirken, Kanunda belirtilen büyüklüklerin üzerindeki işletmelerin gerçek usule göre de vergilenmesi yolu da benimsenmiştir. Yani gelir vergisi, tarımda gerçek usule göre ve stopaj şeklinde uygulanmaktadır. GVK’nin 54. maddesinde belirlenen işletme büyüklüğü ölçülerini aşan (Bitkisel ürünlerde dekara, hayvansal ürünlerde hayvan sayısına ve alet makine sayısına göre belirlenen ölçütlerin üzerinde olan) çiftçiler ile bir biçerdövere veya bu mahiyetteki bir motorlu araca veya on yaşına kadar ikiden fazla traktöre sahip olan çiftçilerin kazançları gerçek usule göre vergilendirilirler. Ayrıca GVK, bu ölçülerin altında kalan işletmelerin de defter tutarak gerçek usule tabi olma durumlarını ve gerçek usulde vergilendirilen işletmelerin gelirlerinin zirai işletme hesabına göre mi yoksa bilanço esasına göre mi belirleneceğini, çiftçilerin kendi isteklerine bırakmıştır. Gerçek usulde vergilendirilerek defter tutan işletmeler kazançları ve iratlarının %15 ila %35 arasında değişen bir oranını gelir vergisi olarak ödemektedirler. Gelir vergisinin tarımda bir diğer uygulama şekli de stopaj (Kaynakta kesim) uygulamasıdır. Bu uygulamada tarımsal ürünlerin alış fiyatı üzerinden belirlenen stopaj oranları kadar bir tutar gelir vergisi olarak kesilmekte, kalan kısım çiftçiye ödenmektedir. Stopaj oranları %2 - %4 arasında değişmektedir. Ürünün, Ticaret Borsasında tescil edilip satılması halinde, borsa harici satışlara göre daha düşük stopaj oranı uygulanmaktadır (1, 2). Kaynakta kesinti yapılması açısından, çiftçinin kazancının gerçek usulde tespit edilip edilmemesinin önemi bulunmamaktadır. Ancak gerçek usulde vergilendirilmeyen çiftçiler açısından yapılan kesinti nihai vergileme olurken, kazancı gerçek usulde tespit eden çiftçiler, kesinti suretiyle ödenen vergileri beyanname üzerinden hesaplanan gelir vergisinden mahsup etmek imkanına sahiptirler (3).

2.1. GERÇEK USULDE VERGİLENDİRME

Gerçek usulde vergilendirilecek çiftçiler ile ilgili düzenlemeler GVK’nin 54, 55, 56, 57, 58 ve 59. maddelerinde düzenlenmiştir. Gelir Vergisi Kanununa göre zirai kazançların gerçek usulde vergilendirilmesi için çiftçilerin belirli ölçüleri aşmaları gerekmektedir. GVK’de belirtilen bu ölçüleri aşan çiftçiler gerçek usulde vergilendi-

rilirler. Zirai kazancın gerçek usulde vergilendirilmesine yönelik olarak dikkate alınacak işletme büyüklüğü ölçüleri, GVK’nin 54. maddesinde yer almaktadır. Buna göre (2);

- i. Ziraat gruplarına göre belirlenen işletme büyüklüğü ölçüsünü aşan,
- ii. Bir biçerdövere veya bu mahiyetteki bir motorlu araca sahip olan,
- iii. On yaşına kadar ikiden fazla traktöre sahip olan,
- iv. Ziraat gruplarının birkaç tanesi içine giren zirai faaliyetlerin bir arada yapılması halinde, en fazla iki gruba ait işletme büyüklüklerinde bu gruplar için tespit olunan hadlerin yarısını aşan,
- v. Kendi işletmesi ve dahil bulunduğu ortaklıklar müstakilen işletme büyüklüğü ölçüsünün altında kaldığı halde, kendi işletmesinin ve ortaklıklardaki paylarının toplamı belirlenen işletme büyüklüğü ölçüsünü aşan,
- vi. Kendi isteği ile gerçek usulde vergilendirilmek isteyen çiftçiler, gerçek usulde vergilendirileceklerdir.

Zirai kazançların vergilendirilmesinde, ticari kazançlardan farklı olarak kanun koyucu, bilanço esasını zorunlu tutmamış, gerçek usulde vergilenecek çiftçilerden isteyenlerin bilanço esasını uygulayabileceğini öngörmek suretiyle bilanço esasını seçimlik bir usul olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla gerçek usulde vergilendirilen zirai kazançlar, işletme hesabı veya mükelleflerin diledikleri takdirde bilanço esasına göre saptanabilmektedir (2).

GVK’nin 53’üncü maddesinde; çiftçilerin belge almak, vermek, saklamak ve ibraz yükümlülüklerine uymalarını, dolayısı ile kayıt dışılığı önlemeyi amaçlayan hükümler bulunmaktadır (2).

GVK’nin 4369 Sayılı Kanunla değişik 54. maddesine göre zirai kazancın gerçek usulde tespiti açısından bir takvim yılında dikkate alınacak olan ölçüler, 98/12095 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 01.01.1999 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere yeniden belirlenmiştir. Bakanlar Kurulu; Zirai Kazançlar Merkez Komisyonunun teklifi üzerine bu ölçüleri gerekli gördüğü bölgeler için yıllık olmak kaydıyla arazi ve ürün türlerine göre beş katına kadar artırmaya veya kanuni haddenden az olmamak üzere yeniden tespit etmeye yetkilidir. Bu şekilde tespit olunan ölçüler, Resmi Gazete’de yayımlandığı tarihi takip eden takvim yılı başından itibaren yürürlüğe girer. Vergilendirmenin gerçek usulde yapılması durumunda indirilecek giderler de GVK’nin 57. maddesinde 11 bent halinde sıralanmıştır. Buna göre genel olarak, ürünün ma-

liyet bedelinin hesaplanmasında dikkate alınan giderler, zirai işletmeye dahil olup, aynı zamanda zati veya ailevi ihtiyaçlar için de kullanılan taşıtların amortismanlarının tamamı ile giderlerinin yarısı, işletmede üretilerek tohum, yem ve benzeri şekilde kullanılan zirai mahsullerin emsal bedelleri gider yazılacaktır (2, 4).

2.2. TEVKİFAT USULÜNDE (STOPAJ) VERGİLENDİRME

Çiftçilerin elde ettikleri zirai kazançlar; Gelir Vergisi Kanununun 94. maddesinin 11. bendi uyarınca hasılatları üzerinden tevkifat yapılmak suretiyle vergilendirilir.

Verginin kaynakta kesilmesi; bir vergi tahsil yöntemi olarak, gerek idare gerekse mükellef açısından önemli kolaylıklar sağlayıcı bir uygulamadır. Kaynakta vergilendirmenin iş yükü ve uygulama maliyeti, esas itibarıyla vergi sorumlularınca taşınmaktadır. Uygulamaya işlerlik kazandırabilmek için gerekli eleman, büro malzemesi, çalışma, genel idare giderleri gibi girdiler, kaynakta vergi kesme ödevi yüklenen kişiler tarafından karşılanmaktadır. Verginin sağlıklı bir şekilde toplanmasına büyük ölçüde hizmet etmesi yanında, vergi mükellefinin vergi formalitesine tabi tutulmamış olmasının da bu yöntemin sağladığı bazı yararlar olarak görülmektedir (5, 6).

İşletme büyüklüğü belirli sınırların altında bulunan çiftçiler de dahil olmak üzere Gelir Vergisi Kanununun 94. maddesinde sayılan kurum ve kişilerin çiftçilerden satın aldıkları mahsuller için yaptıkları ödemelerden, söz konusu maddede belirtilen oranda gelir vergisi tevkifatı yapmaları zorunludur. Yapılan düzenlemelere göre, çiftçilerin zirai ürün satışlarıyla zirai faaliyet çerçevesinde yaptıkları hizmetler karşılığında aldıkları bedellerin tamamı tevkifat suretiyle vergilendirilecektir (2). Tevkifat yapılması açısından, çiftçinin kazancının gerçek usulde tespit edilip edilmemesinin önemi bulunmamaktadır. Ancak gerçek usulde vergilendirilmeyen çiftçiler açısından tevkifat nihai vergileme olurken, kazancı gerçek usulde tespit eden çiftçiler, tevkif suretiyle ödenen vergileri beyanname üzerinden hesaplanan gelir vergisinden mahsup etmek imkanına sahiptirler (6).

Vergi kesintisi, çiftçilerden ve müstahsilden zirai ürün alınırken alış bedeli üzerinden yapılacaktır. Dolayısıyla zirai ürünlerin tüccarlar veya kurumlar tarafından satılması halinde vergi kesintisi yapılmayacaktır. Tevkifat suretiyle vergilendirilen çiftçiler defter tutmayacak ve beyanname vermeyeceklerdir. Ancak bu çiftçiler yaptıkları satış ve hizmetler dolayısıyla müstahsil makbuzu almak ve saklamak zorundadırlar (2, 3, 5.). Zirai kazançlarının

tamamı tevkif yoluyla vergilendirilen çiftçiler yıllık gelir vergisi beyannameyi vermezler. Ayrıca bu çiftçiler, diğer gelirleri nedeniyle beyanname vermeleri durumunda da zirai kazançlarını beyannameye dahil etmezler.

Stopaj uygulamasında, ürün satışının Ticaret Borsalarında gerçekleşmesi halinde, borsa harici satışlara göre daha düşük stopaj oranları uygulanabilme imkanı bulunmaktadır. Bakanlar Kurulunun 93/5148 sayılı Kararı ile ticaret borsalarında tescil ettirilerek satın alınan zirai mahsuller için indirimli tevkifat oranları belirlenmiştir. Söz konusu Kararname'nin Eki Karar'ın 1'inci maddesinin 11 numaralı bendinde bulunan düzenleme aşağıdaki şekildedir (6).

Çiftçilerden satın alınan zirai mahsuller ve hizmetler için yapılan ödemelerden;

a) Hayvanlar ve bunların mahsulleri ile kara ve su avcılığı mahsulleri için,

i. Ticaret borsalarında tescil ettirilerek satın alınanlar için (%1),

ii. (i) alt bendi dışında kalanlar için (%2).

b) Diğer zirai mahsuller için,

i. Ticaret borsalarında tescil ettirilerek satın alınan zirai mahsuller için (%2),

ii. (i) alt bendi dışında kalanlar için (%4).

c) Zirai faaliyet kapsamında ifa edilen hizmetler,

i. Orman idaresine veya orman idaresine karşı taahhütte bulunan kurumlara yapılan ormanların ağaçlandırılması, bakımı, kesimi, ürünlerin toplanması, taşınması ve benzeri hizmetler için (%2),

ii. Diğer hizmetler için (%4).

Görüldüğü üzere ticaret borsalarına tescil ettirilerek satın alınan hayvan ve bunların mahsulleri ile kara ve su avcılığı mahsulleri ile diğer zirai ürünler için belirlenen tevkifat oranları daha düşük tutularak, zirai mahsullerin ticaret borsalarına tescili teşvik edilmiştir. Bu düzenleme ile zirai ürünlerde kayıt dışılığın önlenmesi ve bunun için de zirai ürünlerin borsalarda tescil ettirmek suretiyle alım ve satımı teşvik edilmek istenmiştir.

2. ZİRAİ KAZANÇLARIN VERGİLENDİRİLMESİNİN TARIM İŞLETMELİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tarımsal gelirin vergilendirilmesinde uygulanan yöntemlerin vergi tahsilatı, vergi dairelerinde yürütülen işlemler, idare hukuku ve anayasa hukuku açılarından bir takım eleştiri konusu yanları bulunmakla beraber, bu ça-

lışmada tarımsal gelirin vergilendirilmesinde uygulanan yöntemlerin, tarım işletmeciliği açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Stopaj yolu ile vergilendirmede, çiftçinin beyanname verme ve kayıt tutma zorunluluğu bulunmamakta, yalnızca yaptıkları hizmet ya da satış sonucu stopaj yaptırdıklarına ilişkin belgeleri almaları ve saklamaları yeterli olmaktadır. Genel olarak çiftçi eğitimlerinin düşük olduğu göz önüne alınırsa, stopaj uygulamasının kayıt tutma zorunluluğu getirmemesi, tarım işletmeciliği açısından son derece hayati olan kayıtların tutulmamasına sebep olmaktadır. Çiftliklerde muhasebe kayıtlarının olmaması, tarım politikalarının sağlıklı belirlenememesine, uygulanan politikaların etkilerinin sağlıklı analiz edilememesine, tarım alanında yürütülen ekonomik araştırmalarda veri toplama maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. Gerçek usulde vergilendirmenin farklı özendirici araçlarla teşvik edilerek, çiftçilerin muhasebe kaydı tutmalarının sağlanması tarım işletmeciliği açısından önem arz etmektedir. Bu amaçla, köylerde çiftçi grupları oluşturularak yetkili bir elemanın grupta yer alan çiftçilerin kayıtlarını tutmaları, kayıt tutan çiftçilerin de gelirlerinin bir kısmının vergiden istisna tutulması gerçek usulde vergilendirmeyi önemli ölçüde artırabilir. Bilindiği gibi, Türkiye’de son yıllarda TAR-GEL (Tarımsal Yayımlı Geliştirme) projesi ya da halk arasında bilindiği adıyla “her köye bir ziraat mühendisi” projesi kapsamında binlerce ziraat mühendisi köylerde istihdam edilmektedir. Bu mühendislere yukarıda belirtildiği şekilde bir misyon yüklenerek, Devlete ek masraf da getirmeden sorumlulukları altındaki köylerde birden fazla çiftçinin kaydını tutmaları sağlanabilir. Bu şekilde hem vergi kayıpları en aza indirilecek hem de tarım kesimine önemli bir hizmet gerçekleştirilmiş olacaktır.

Verginin tanımı gereği safi hasıla üzerine uygulanması gerekirken, stopaj uygulamasında ürünün satış fiyatı üzerine uygulanmaktadır. Bu haliyle üretim maliyetlerini dikkate almayan stopaj uygulaması, farklı maliyetlerle üretilen, ancak piyasa şartları gereği aynı fiyat seviyesinden alıcı bulabilen ürünlerde vergi adaletsizliklerine yol açabilmektedir (7). Ayrıca stopaj uygulaması farklı verim düzeylerindeki topraklarda çalışan çiftçiler açısından önemli farklılıklar doğurmaktadır. Keza yüksek verim düzeyindeki toprakta çalışan bir çiftçi, düşük verim düzeyindeki toprakta çalışan bir çiftçiye göre aynı maliyete karşılık daha yüksek gelir elde edebilmektedir. Safi gelirleri farklı olan bu çiftçiler, ürünlerini aynı fiyat seviyesinden satmakta ve satış fiyatları üzerinden vergi ödemektedirler. Bu durumun yarattığı

adaletsizliğin önlenmesi bakımından, tarımda vergilendirmenin safi kazanç üzerine uygulanması önem taşımaktadır.

Stopaj uygulaması, Gelir Vergisi Kanunu gereği, çiftçinin ürün sattığı alıcının niteliğine bağlıdır. İki çiftçiden birinin diğeri ile aynı değerdeki ürününü GVK’ye göre stopaj yapma zorunluluğu bulunan bir alıcıya satması, diğersinin de yine aynı değerdeki ürününü stopaj yapma zorunluluğu bulunmayan bir alıcıya satması durumunda ikinci çiftçi vergi ödemeyecektir.

Stopaj uygulamasında, ürün borsalarında yapılan satışlarda düşük stopaj oranlarının uygulanabilmesine imkan sağlanmaktadır. Bu şekilde ürün ticaretinin kısmen izlenebilirliğinin sağlandığı söylenebilir.

Gelir Vergisi Kanununda, gerçek usul uygulamasında kayıtların zirai işletme hesabına göre mi, bilanço esasına göre mi tutulacağı çiftçinin tercihine bırakılmıştır. Kayıt tutan çiftçi sayısının son derece az olduğu Türkiye’de, çiftçilerin de bilanço esasını tercih etmemeleri bir kısım olumsuzluklar doğurmaktadır. Bilanço esasını birçok ekonomik analize imkan sağlamaktadır. Gerçek usul uygulamasında kayıtların bilanço esasına göre tutulması ekonomik analizlerin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi bakımından önemlidir.

Tarımda önemli sorunlardan biri de aşırı miktarda girdi, özellikle de tarım ilacı kullanımıdır. Son yıllarda birçok ürünün ithalatçı ülkeler tarafından, tarım ilacı kalıntısı sebebiyle Türkiye’ye geri gönderildiği, yine bu sebeple geleceğe dönük siparişlerin iptal edildiği basından gözlenmektedir. Tarımda sağlıklı kayıt tutumunun sağlanması neticesinde bu kayıtların sağlıklı bir şekilde tetkik edilmesi kullanılan girdi miktarlarının da izlenebilmesine imkan sağlayacaktır.

3. SONUÇ

Tarımda vergi uygulamaları, stopaj ve gerçek usul olarak yürütülmektedir. Bu uygulamaların tarım işletmeciliği açısından birçok olumlu ve olumsuz yanları bulunmaktadır. Tarım işletmeciliği açısından, birçok sorunun çözümlenmesinin temelini teşkil eden muhasebe kayıtlarının tutulması önemlidir. Vergi kanunlarının muhasebe kaydı tutulmasını sağlayacak şekilde çıkarılması, hem vergi kayıplarını önleyebilecek hem de tarım kesimine önemli hizmetler sunacaktır. Genel olarak çiftçi eğitiminin düşük olması sebebiyle, çiftçi kayıtlarının tutulmasında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde TAR-GEL projesi kapsamında istihdam edilen ziraat mühendislerinden yararlanılabilir.

KAYNAKLAR

- 1) *Gelir Vergisi Genel Tebliği (2011), Seri No: 280*
- 2) *Gelir Vergisi Kanunu (1961), Kanun No: 193.*
- 3) Baş., S.A. 1998, “4369 Sayılı Kanun Sonrasında Zirai Kazançların Vergilendirilmesi”, *Maliye Postası*, 445, 15 Mart 1998, s. 63 - 72.
- 4) *Bakanlar Kurulu Kararı (1998), Sayı: 98/12095.*
- 5) GÜLTEKİN., M. 1989, “Zirai Ürünler Üzerinden Yapılacak Vergi Tevkifatı ve Mütessesil Sorumluluk”, *Vergi Sorunları Dergisi*, 1989/11, s. 5 - 17.
- 6) *Bakanlar Kurulu Kararı (1993), Sayı: 93/5148.*
- 7) ORTAÇ., F.R. 1999. “Zirai Kazançların Belirlenmesi ve Vergilendirilmesi”, *Konya Ticaret Borsası Dergisi*, 4 Nisan 1999, s. 8 - 12.